

ADRIAN ULJASZ

UNIwersytet Rzeszowski*

 <https://orcid.org/0000-0003-3831-4585>

Powieści historyczne Antoniny Domańskiej w przekazie literackim, audiowizualnym, cyfrowym i teatralnym

Streszczenie. Krakowska pisarka Antonina Domańska (1853–1917) zajmuje trwałe miejsce w polskiej tradycji kulturalnej jako autorka utworów literackich dla dzieci i młodzieży, głównie powieści historycznych. Jej najbardziej znane książki to *Paziowie króla Zygmunta* (1910) i *Historia żółtej ciżemki* (1913). Powieści te doczekały się adaptacji, pierwsza – filmowej Sylwestra Chęcińskiego (1961), druga – serialowej Grzegorza Warchoła (1989). W polskich teatrach były również wystawiane przeróbki sceniczne *Historii żółtej ciżemki*. Tematem artykułu jest obraz Krakowa w tych powieściach jako kluczowy element edukacji historyczno-patriotycznej A. Domańskiej. Drugie zagadnienie badawcze stanowi recepcja filmowa, telewizyjna oraz teatralna dwóch utworów pisarki.

Słowa kluczowe: Domańska Antonina (1853–1917), powieść historyczna dla dzieci, film polski po 1945 – historia; teatr polski po 1945 – historia.

Antonina Domańska (1853–1917) jest znana jako autorka utworów literackich, przede wszystkim powieści historycznych, dla dzieci i młodzieży. Szczególnie jej *Paziowie króla Zygmunta* (1910) i *Historia żółtej ciżemki* (1913) są ważną częścią ojczyzostego kanonu literackiego. Pisarka odegrała ważną rolę w zakresie edukacji historycznej i wychowania patriotycznego, ponieważ popularyzowała wśród dziecięcych odbiorców w czasach zaborów wiedzę o przedzoborowych dziejach Polski. Interesowały ją też szerzej pojęta praca wychowawcza i działalność opiekuńcza, czemu

* Wydział Socjologiczno-Historyczny, Instytut Historii, Zakład Kulturoznawstwa, e-mail: adrianuljasz5@wp.pl

dała wyraz, współpracując jako społeczniczka z tzw. instytucjami opieki na dziećmi¹. Powieści historyczne A. Domańskiej spotykają się z zainteresowaniem czytelniczym nie tylko ze strony dzieci, lecz także dorosłych odbiorców literatury².

Autorka, propagując „przeszość narodową”³, czyniła miejscem akcji literackiej przede wszystkim swoje miasto – Kraków. Dzięki temu młodzi czytelnicy, żyjący w kraju podzielonym przez zaborców, a później niepodległym, mocniej utożsamiali się z dawną stolicą Rzeczypospolitej oraz krakowską i zarazem ogólnopolską spuścizną kulturową. Uczyli się patriotyzmu, co podkreślano w publikacjach poświęconych pisarce ogłoszonych jeszcze przed 1918 r.⁴

Najważniejsze obiekty historyczno-kulturowe, należące do tradycji krakowskiej i jednocześnie narodowej, stanowią Wawel oraz kościół Mariacki z ołtarzem Wita Stwosza. Dotyczą ich dwie najbardziej znane książki A. Domańskiej – *Paziowie króla Zygmunta* i *Historia żółtej cizemki*. Oba zabytki znajdują się wśród podstaw ojczystego „residuum tradycji”⁵. Utwory te doczekały się adaptacji:

¹ Z. Ciechanowska, *Domańska z Kremerów Antonina (1853–1917)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. V, z. 1, Kraków 1939, s. 299; E.G. [E. Głębińska], *Domańska Antonina 1853–1917*, [w:] *Współcześni polscy pisarze i badacze literatury. Słownik bibliograficzny*, red. J. Czachowska, A. Szałagan, t. II (C–F), Warszawa 1994, s. 189; *Domańska Antonina (1853–1917)*, [w:] *Słownik współczesnych pisarzy polskich*, red. E. Korzeniewska, t. I (a–i), Warszawa 1963, s. 443–444; KK [K. Kuliczowska], *Domańska Antonina ur. IX 1853 w Kamieńcu, zm. 26 I 1917 w Krakowie*, [w:] *Nowy słownik literatury dla dzieci i młodzieży. Pisarze. Książki. Serie. Ilustratorzy. Przegląd bibliograficzny*, Warszawa 1979, s. 140–141; MZS [M. Ziółkowska-Sobecka], *Domańska Antonina*, [w:] S. Frycie, M. Ziółkowska-Sobecka, *Leksykon literatury dla dzieci i młodzieży*, Piotrków Trybunalski 1999, s. 77.

² S. Dziedzic, *Pani radczyni – Antonina Domańska*, „Dialog Dwoch Kultur” 2017, R. XII, z. 1, s. 278.

³ Określenie Marka Kałnego, por. idem, *Antonina Domańska. Propagator przeszłości narodowej*, „Studia Słowianoznawcze” 2006, R. VI, s. 21–40.

⁴ Por. np. *Antonina Domańska*, „Kobieta Polska” 1917, R. II, nr 3, s. 8 (notatka pośmiertna o A. Domańskiej). Autorzy publikacji prasowych zwracali także uwagę na zrozumienie pisarki dla dzieci, na cechującą ją znajomość dziecięcej psychiki. Por. as [T. Sinko], *Poetka lalek i dzieci. Śp. Antonina Domańska*, „Czas” 1917, R. LXX, nr 53, s. 1. O empatycznym stosunku do dzieci może świadczyć wspomnienie z dzieciństwa autorstwa Stanisława Arcta, który był synem jednego z najważniejszych wydawców twórczości A. Domańskiej – Michała Arcta: „Lubiłem bardzo panią Antoninę Domańską [...]. Domańska, dość tęga blondynka, gładko zaczesana, miała zawsze jakieś przyjemne słówko dla mnie i była taka bardzo swojska”. S. Arct, *Okruchy wspomnień*, Warszawa 1962, s. 167.

⁵ Określenie zastosowane w liczbie mnogiej – „residua tradycji” przez literaturoznawcę Ewę Kosowską. Por. eadem, *Porady (?) radczyni. O powieściach historycznych Antoniny Domańskiej*, „Guliwer” 2012, R. XXII, nr 1, s. 43.

pierwszy w formie bardzo popularnego filmu Sylwestra Chęcińskiego (1961), a drugi serialu telewizyjnego Grzegorza Warchoła (1989). Przeróbki sceniczne *Historii żółtej cizemki* były również wystawiane na deskach polskich teatrów. Tematem artykułu jest obraz Krakowa w tych powieściach jako kluczowy element edukacji historyczno-patriotycznej prowadzonej przez A. Domańską za pomocą jej twórczości literackiej. Podjęte zostanie również zagadnienie recepcji filmowej, telewizyjnej oraz teatralnej dwóch utworów pisarki.

Akcja *Paziów króla Zygmunta* (pierwodruk: 1910 r.) toczy się na zamku wawelskim, na dworze króla Zygmunta Starego. Czytelnicy poznają Wawel jako symbol polskiej tradycji narodohistorycznej. Śledząc przed 1918 r. przygody młodzieżowych bohaterów⁶, rozgrywające się na terenie zabytku narodowego, umacniali w sobie ponadzaborowe poczucie jedności etnicznej, historycznej i kulturowej. Jednocześnie Wzgórze Wawelskie i Wawel stawały się w ich świadomości podstawowym elementem obrazu Krakowa.

Autorka przekazała w powieści bardzo ważne wiadomości z ojczyznej historii kultury i z dziejów politycznych dawnej Polski. Omówiła sprawę przebudowy Wawelu na modłę renesansową za panowania Zygmunta Starego i królowej Bony. Popularyzowała postać projektanta przeróbki – architekta i rzeźbiarza Bartolomea Berecciego. Pisała z żalem o gotyckiej części Wawelu, „skazanej na zburzenie”⁷. Inne postaci historyczne związane z Wawelem, jako krakowskim zabytkiem, pokazane przez A. Domańską to Zygmunt Stary, królowa Bona, błazen Stańczyk, biskup krakowski Piotr Tomicki, biskup Andrzej Krzycki, hetmani Jan Tarnowski i Mikołaj Firlej, marszałek Piotr Kmita z Wiśnicza.

W *Paziach króla Zygmunta* pisarka upowszechniała także wiedzę o dziejach polskiego drukarstwa, pisząc o *Żywocie Pana Jezusa Kriśta*, przetłumaczonym ze św. Bonawentury przez Baltazara Opecia, opublikowanym w 1522 r. przez krakowską drukarnię Jana Hallera. W powieściowym obrazie Krakowa nie zabrakło informacji o Akademii Krakowskiej jako o polskiej uczelni, mającej wśród absolwentów Mikołaja Kopernika⁸.

⁶ A. Domańska, *Paziowie króla Zygmunta*, oprac. graficzne J.S. Miklaszewski, Warszawa 1962, *passim*.

⁷ *Ibidem*, s. 145 (tu także cytaty przywołany wyżej).

⁸ *Ibidem*, *passim*. Badaczka dziejów polskiej powieści historycznej dla dzieci i młodzieży Gertruda Skotnicka trafnie stwierdziła na temat dzieł literackich z okresu Młodej Polski dotyczących czasów Jagiellonów: „Wiele miejsca poświęcono osiągnięciom kultury, sztuki i nauki, szczególnie w utworach A. Domańskiej”.

Do dziejów kultury należy też powieszenie i poświęcenie dzwonu Zygmunt na wieży zygmuntońskiej w katedrze wawelskiej. Autorka, opisując uroczystość towarzyszącą temu wydarzeniu, ukazuje w tle scenery i topografię krakowską. Wymienia m.in. istniejący do dziś klasztor Franciszkanów i jedną z dwóch wież mariackich stojących przy kościele Mariackim. O poczuciu odpowiedzialności autorki jako pisarki-edukatorki świadczy przypis, jaki dodała do tekstu literackiego, pisząc o dzwonie Zygmunt: „Dzwon »Zygmunt« odlany był w r. 1520. Ze względu na piękność tej chwili, przesunęłam datę, byle umieścić ten epizod w moim opowiadaniu”⁹. Zasygnalizowana postawa pisarki pozwala uznać jej powieść za przykład nie tylko edukacji historycznej, lecz także pozaszkolnej literackiej działalności dydaktycznej. Przykład pisarskiego nastawienia dydaktycznego to także podanie informacji źródłowej – powołanie się na *Kronikę polską* Marcina Bielskiego w opisie ataku niedźwiedzia na królową Bonę, jadącą na koniu podczas polowania w Puszczy Niepołomickiej. Wartość edukacyjną powieści A. Domańskiej, m.in. *Paziów króla Zygmunta*, powiększały zwartość struktury fabuły i stosunkowo nieduża objętość tekstu¹⁰. W powieści z 1910 r. pisarka uczyła, bawiąc, ponieważ zrębem fabuły uczyniła kolejne figle królewskich paziów na wawelskim dworze¹¹.

Na skuteczność przekazu edukacyjnego utworów A. Domańskiej, w tym książki o paziach, w dużym stopniu wpływały literackie umiejętności narracyjne pisarki. Dyrektor Muzeum Historycznego Miasta Krakowa Michał Niezabitowski stwierdził na ten temat w wywiadzie z 2017 r. dla miesięcznika „Kraków”, że „autorka miała niezwykle dar narracyjny, wiedzę historyczną i niesamowitą wyobraźnię. Domańska jest bliska nam, muzealnikom, bo dzisiaj muzealnik musi mieć ten dar opowiadania. [...] Wydaje mi się, że powodem aktualnego boomu muzealnego (30 mln zwiedza-

G. Skotnicka, *Dzieje piórem malowane. O powieściach historycznych dla dzieci i młodzieży z okresu Młodej Polski i dwudziestolecia międzywojennego*, Gdańsk 1987, s. 129.

⁹ A. Domańska, *op. cit.*, s. 95.

¹⁰ G. Skotnicka, *Tradycje narodowo-kulturowe w polskiej powieści historycznej dla dzieci i młodzieży*, [w:] *Tradycje narodowo-kulturowe w literaturze dla dzieci i młodzieży. Materiały z sesji Jachranka, 30 XI – 2 XII 1994 r.*, Warszawa 1996, s. 48.

¹¹ A. Domańska, *op. cit.*, *passim*; K. Kuliczowska, *Literatura dla dzieci i młodzieży*, [w:] *Literatura okresu Młodej Polski*, t. III, red. K. Wyka, A. Hutnikiewicz, M. Puchalska, Kraków 1973, s. 576.

jących odnotowały polskie muzea w 2015 r.) jest fakt, że muzea nauczyły się wreszcie ciekawie opowiadać, a nie tylko statystycznie wystawiać¹².

W *Paziach króla Zygmunta* zostało ukazane niezmiernie ważne wydarzenie z dziejów polskiej polityki zagranicznej – złożenie hołdu pruskiego w 1525 r. w Krakowie przez księcia Albrechta. Przy opisie krakowskich uroczystości towarzyszących temu aktowi pojawia się wzmianka o ulicy Grodzkiej oraz równie ważnej, jak Wawel, ikonie kulturowej związanej z Krakowem – hejnał mariackim.

Słabą stroną powieści stanowi utrwalanie stereotypów historycznych, szczególnie negatywnego wizerunku królowej Bony. Inna słabość utworu to poparcie pisarki dla szesnastowiecznych prześladowań polskich protestantów. Czytelnicy, zapoznając się z takim stanowiskiem, mogli się uczyć nietolerancji wyznaniowej.

Paziowie króla Zygmunta otrzymywali na przestrzeni lat wysokie oceny od popularyzatorów literatury dla dzieci i młodzieży oraz od publicystów. Powieść dostała pochwałę np. w książkowym katalogu wydawnictw zwartych, opublikowanym 1912 r., adresowanym do bibliotekarzy. Anonimowy autor docenił książkę za walory rozrywkowe oraz rzetelny przekaz wiedzy historycznej¹³. W 1931 r. powieść omówiono w publikacji metodycznej pt. *Polskie książki dla dzieci i młodzieży. Katalog historyczny rozumowany*, ogłoszonej przez Wydawnictwo Księży Jezuitów w Krakowie. Podkreślono humorystyczny charakter większości akcji¹⁴.

Pod koniec 1938 r. Walerian Charkiewicz wymienił tę książkę w wileńskim „Słowie” wśród propozycji prezentów gwiazdkowych. Oceniał powieść jako interesującą lekturę z dużą rolą humoru w fabule. Zwrócił uwagę na zasadniczą rolę zamku wawelskiego, będącego miejscem akcji¹⁵. Interesującą oraz dowcipną opowieść pochwalił też Alfred Jesionowski, pisząc w omówieniu prasowym dla „Kultury” z grudnia 1938 r.: „Wydawnictwo Arcta wydało

¹² K. Siwiec, *Antonina Domańska. Dama utalentowana i staroświecka. Rozmowa z Michałem Niezabitowskim, dyrektorem Muzeum Historycznego Miasta Krakowa*, „Kraków” 2017, R. XIV, nr 1, s. 57.

¹³ Por. *Katalog informacyjny książek dla dzieci, młodzieży, ludu, sfer szerszych, wychowawców, rodziców, opracowany przez sekcję biblioteczną Towarzystwa imienia Piotra Skargi koła krakowskiego*, [t. I], Kraków 1912, s. 51.

¹⁴ *Polskie książki dla dzieci i młodzieży. Katalog historyczny rozumowany. Praca zbiorowa*, Kraków 1931, s. 77.

¹⁵ W. Charkiewicz, *Książki dla dzieci i młodzieży na „Gwiazdkę”*, „Słowo” 1938, R. XVII, nr 353, s. 12.

ponownie barwną i pełną temperamentu powieść Domańskiej pt. »Paziowie króla Zygmunta«. Żywość i różnorodność fabuły zasługuje na szczególne podkreślenie. Szereg zabawnych psot i figli, wyplatanych przez paziów nielubianym dworzanom, a zwłaszcza niewieściemu otoczeniu królowej Bony, zręcznie i artystycznie ze sobą połączonych, trzyma czytelnika w zaciekawieniu od pierwszej do ostatniej kartki [...]»¹⁶.

Powieści historyczne A. Domańskiej, między nimi *Paziowie króla Zygmunta*, miały zasadnicze znaczenie w czytelniczym wychowaniu patriotycznym młodzieży w czasach II Rzeczypospolitej obok książek takich pisarzy, jak Józef Ignacy Kraszewski, Henryk Sienkiewicz, Walery Przyborowski, Wacław Gąsiorowski, Wiktor Gomulicki, Deotyma (Jadwiga Łuszczewska), Zuzanna Morawska, Jadwiga Teresa Papi¹⁷.

W latach siedemdziesiątych XX w. powieść A. Domańskiej przypomniiał dziennikarz i autor książek popularnonaukowych Leszek Mazan. W połowie sierpnia 1977 r. zachęcał młodzieżową część czytelników „Przekroju” do poznania Wawelu przez lekturę *Paziów króla Zygmunta*¹⁸. W 2004 r. Piotr R. Mazur, omawiając w czasopiśmie „Cywilizacja” *Historię żółtej ciżemki, Paziów króla Zygmunta i Krysię Bezimienną* A. Domańskiej, pochwalił wymienione powieści za „duży ładunek treści wychowawczych”¹⁹.

Współczesnym młodym czytelnikom lekturę tekstu sprzed ponad stu lat ułatwia wydanie z opracowaniem, uzupełnione komentarzami na marginesach, ogłoszone w krakowskim wydawnictwie Greg²⁰. Zapoznawanie się przez starsze dzieci i młodzież z książ-

¹⁶ A. Jesionowski, *Książki pod choinkę*, „Kultura” 1938, R. III, nr 51–52, s. 12.

¹⁷ J.Z. Białek, *Literatura dla dzieci i młodzieży w latach 1918–1939. Zarys monograficzny. Materiały*, Warszawa 1979, s. 136.

¹⁸ Por. Z profesorem Szablowskim śladami paziów króla Zygmunta, tych z powieści Antoniny Domańskiej, prowadzi nas po Wawelu – Leszek Mazan, „Przekrój” 1977, R. XXXIII, nr 1688, s. 16 (wydanie z 14 VIII 1977).

¹⁹ P.R. Mazur, *O historii – dla dzieci i młodzieży*, „Cywilizacja. O nauce, moralności, sztuce i religii” 2004, R. III, nr 1, s. 251–252.

²⁰ A. Domańska, *Paziowie króla Zygmunta. Notatki na marginesie. Cytaty, które warto znać. Streszczenie*, oprac. B. Włodarczyk, Kraków [2001?], *passim*. W okresie międzywojennym do samodzielnej lektury pełnego tekstu *Paziów króla Zygmunta* mogło zachęcać umieszczenie fragmentu powieści w wypisach szkolnych. Por. A. Domańska [błędnie wymieniona jako Anna Domańska], *Dzwon „Zygmunt”*, [w:] K. Króliński, *Polska literatura dla dzieci i młodzieży. Zarys historyczny z wypisami*, Lwów 1927, s. 214–218.

kami uzupełnionymi takim materiałem pomocniczym może im pomagać w przyszłym, bardziej samodzielnym poznawaniu dawnej literatury.

Bardziej popularna powieść A. Domańskiej niż *Paziowie króla Zygmunta* to *Historia żółtej cizemki* (pierwsze wydanie: 1913 r.), często wprowadzana współcześnie przez nauczycieli na listę lektur w piątej lub szóstej klasie ośmioletniej szkoły podstawowej²¹.

Tematem powieści jest historia powstania ołtarza Wita Stwosza, odsłoniętego w kościele Mariackim 15 sierpnia 1489 r. W zakończeniu autorka opisała ceremonię odsłonięcia ołtarza. Uczyła czytelników szacunku dla ludności chłopskiej, zamieszkującej ziemię krakowską. Czyniła to, pokazując jako głównego bohatera chłopca Wawrzka, pochodzącego ze wsi, uczącego się sztuki rzeźbiarskiej w warsztacie Wita Stwosza. Akcja powieściowa obejmuje osiem lat: od ucieczki ponad ośmioletniego Wawrzka z rodzinnej wsi Poręba do uroczystości z sierpnia 1489 r., gdy chłopak miał 18 lat²². Pisarka przedstawia plastyczny obraz Krakowa, poznawanego przez dziecięcego bohatera, zadziwionego wielkim miastem, widzianym pierwszy raz w życiu. Wymienia Bramę Floriańską, rynek krakowski (Duży Rynek), kościół Panny Marii (kościół Mariacki), Sukienice, ulicę Bracką. Ośmioletni chłopiec, zbliżając się do Krakowa, mówi do towarzysza pieszej wędrowki, noszącego imię Stanko: „Rety... a tam, tam, tyle tego... mury strasecne, wiezów tyle... jedna wedle drugiej... strzelają aże do nieba! Może to nie naprawdę?”²³. Pisarka sugestywnie opisuje widowisko z konikiem zwierzyńskim (lajkonikiem). Poza przywołanymi elementami topografii miasta wymienia jako miejsca akcji lub ogólnikowo ulice Floriańską oraz Poselską, kościół i klasztor Bernardynów. Pisze o cmentarzu Świętej Gertrudy, czyli dawnym cmentarzu skazańców, znajdującym się na obszarze części współczesnych Plant, wzdłuż ulicy Świętej Gertrudy od strony Wawelu do ulicy Dominikańskiej.

²¹ Przykładowo: <http://www.konopnica.edu.pl/index.php/nasza-szkola/wykaz-lektur> (dostęp: 6 VII 2018) (wykaz lektur na rok szkolny 2017/2018, dostępny na stronie internetowej Szkoły Podstawowej im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Konopnicy pod Lublinem); <http://www.sp330.waw.pl/strona/dla-rodzicow-i-uczniow/wykaz-lektur.html> (wykaz lektur na rok szkolny 2018/2019, na stronie internetowej Szkoły Podstawowej nr 330 Z Oddziałami Integracyjnymi im. Nauczycieli Tajnego Nauczania w Warszawie) (dostęp: 26 VII 2019).

²² Por. A. Domańska, *Historia żółtej cizemki*, Wrocław 1995 [dalej: A. Domańska, *Historia żółtej cizemki*], *passim*.

²³ *Ibidem*, s. 54.

W powieści występują postacie historyczne związane z miastem, ważne dla polskiej tradycji historyczno-kulturowej: Jan Długosz, będący u schyłku życia, i Wit Stwosz. W fabule biorą udział członkowie królewskiego rodu Jagiellonów: król Kazimierz Jagiellończyk, królowa Elżbieta, królowna Elżbieta Jagiellonka, a także synowie monarchy – królewicze Fryderyk Jagiellończyk, Jan, Aleksander i Zygmunt. Trzy ostatnie spośród wymienionych postaci to późniejsi polscy królowie – następcy Kazimierza Jagiellończyka: Jan Olbracht, Kazimierz Jagiellończyk i Zygmunt I Stary.

Sceneria i obyczajowość krakowska pełnią ważną funkcję w wątku sensacyjnym. Wawrzek ucieka w Krakowie przed fikcyjnym zbójem – Czarnym Rafałem i zostaje tam uratowany przed śmiercią z jego rąk. Bohater spotyka Czarnego Rafała pierwszy raz w Krakowie bezpośrednio po obejrzeniu tańca lajkonika. Wcześniej bandyta groził mu podczas wędrówki z Poręby do miasta.

Historia żółtej cizemki wzbudzała zainteresowanie prasy oraz popularyzatorów czytelnictwa, podobnie jak *Paziowie króla Zygmunta*. W przywołanym już katalogu informacyjnym z 1912 r. chwalono *Historię żółtej cizemki* za „epizody historyczne”, „tło obyczajowe” oraz żywość fabuły. Zalecano ją jako lekturę dla starszych dzieci i młodzieży szkolnej²⁴.

Pierwsze wydanie *Historii żółtej cizemki* po drugiej wojnie światowej ukazało się w 1946 r. w Drukarni i Księgarni Świętego Wojciecha w Poznaniu. Wiktor Hahn, oceniając wznowienie, niesłusznie skrytykował pisarkę za rozbudowanie wątku sensacyjnego, wprowadzenie grozy. Uważał, że te elementy fabuły są zbyt drastyczne dla wrażliwych dziecięcych umysłów²⁵. Tymczasem, wbrew stwierdzeniu W. Hahna, dodanie do powieści wątku z Czarnym Rafałem, poskutkowało zwiększeniem walorów edukacyjnych utworu dzięki ożywieniu fabuły. Wątek sensacyjny wzmocnił wartość wychowawczą książki jako ostrzeżenie przed niebezpieczeństwami mogącymi grozić dzieciom. Pełne grozy wydarzenia rozgrywają się w topografii krakowskiej.

Inny publicysta, Zygmunt Lichniak, docenił książkę A. Domańskiej za duże zalety literackie oraz edukacyjne. Zwrócił uwagę na

²⁴ *Katalog informacyjny książek dla dzieci...*, s. 46.

²⁵ W. Hahn, *Z literatury dla młodzieży*, „Tygodnik Warszawski. Pismo katolickie poświęcone zagadnieniom życia narodowego” 1947, R. III, nr 11, s. 3. Por. też wydanie z 1946 r.: A. Domańska, *Historia żółtej cizemki. Powieść z czasów panowania Kazimierza Jagiellończyka*, z ilustracjami L. Pawlikowskiej, Poznań 1946.

rzetelność i konkretność realiów historycznych²⁶. Piotr R. Mazur trafnie podkreślił w 2004 r., że pisarka kształtuje u dziecięcych odbiorców wrażliwość estetyczną za pomocą opisu powstawania Ołtarza Mariackiego i ostatecznego wyglądu dzieła²⁷.

Znana krakowska badaczka literatury dziecięco-młodzieżowej Alicja Baluch pisze z przekonaniem, że *Historia żółtej cizemki* dotąd cieszy się zainteresowaniem czytelnictwem wśród dzieci²⁸. Wpływa na to częsty wybór nauczycieli tej książki A. Domańskiej jako lektury szkolnej. Jest to publikacja lubiana przez część uczniów, w przeciwieństwie do wielu innych pozycji z kanonu lekturowego. Dzieje się tak, mimo że autorka raczej nie wykazała się w powieści lekkim piórem i prowadzi narrację dosyć ciężko²⁹. W efekcie zdarza się, że książki A. Domańskiej, przeznaczone dla młodszych dzieci, są trudne nawet dla wyrobionych czytelniczko 11-, 12-latków i stają się bardziej przystępne dopiero, gdy odbiorca ma około 15 lat.

W odbiorze powieści *Historia żółtej cizemki* pomaga adaptacja – kolorowy film S. Chęcińskiego z 1961 r. pod tym samym tytułem, o czym świadczą wypowiedzi czytelników dostępne na stronie internetowej lubimyczytac.pl, czyli najbardziej opiniotwórczym polskim portalu czytelnictwem. Jeden z dorosłych odbiorców stwierdza przykładowo, że w dzieciństwie wielokrotnie oglądał film, a jako osoba dorosła zapoznał się z fabułą powieściową, słuchając audiobooka. Zgodnie z jego oceną słuchanie tekstu A. Domańskiej skutkuje doskonałym odbiorem czytelnictwem, natomiast samodzielna lektura byłaby trudna z uwagi na archaiczny język. Przekonuje o wartości książki A. Domańskiej w edukacji lokalnej i regionalnej, dowodząc potocznym językiem, charakterystycznym dla wypowiedzi internetowych: „jest to jedna z lektur obowiązkowych dla krakusów, a dla reszty co kto lubi, nie zaszkodzi”³⁰. Inna osoba wspomina: „Za dzieciaka, kiedy kazano, ciężko się to czytało. Ostatecznie prawie nic nie zapamiętałam [...]”³¹. Niezależnie od całkowicie lub częściowo-

²⁶ Z. Lichniak, *Przegląd literatury dla dzieci i młodzieży*, „Przegląd Powszechny” 1949, R. LXVI, t. 227, s. 56.

²⁷ Por. P.R. Mazur, *op. cit.*, s. 251–252.

²⁸ A. Baluch, *Śladem zagubionego bucika. O Antoninie Domańskiej (1853–1917) w stulecie śmierci*, „Kraków” 2017, R. XIV, nr 1, s. 55.

²⁹ Por. A. Domańska, *Historia żółtej cizemki*, *passim*. Por. też A. Domańska, *Paziowie króla Zygmunta*, oprac. graficzne J.S. Miklaszewski..., *passim*.

³⁰ <http://lubimyczytac.pl/ksiazka/91959/historia-zoltej-cizemki> (dostęp: 30 VII 2019) (wypowiedź internauty o Nicku ad95am, datowana 27 VI 2018 r.).

³¹ *Ibidem* (wypowiedź czytelnika, podpisana Isabel, datowana 11 III 2018 r.).

wo krytycznych opinii wypowiedzianych na lubimyczytac.pl, na tym samym portalu można znaleźć liczne pozytywne, a nawet entuzjastyczne głosy czytelników³², co świadczy o przynajmniej częściowej słuszności oceny A. Baluch.

Osoby dyskutujące na lubimyczytac.pl krytykują za język, trudny dla dziecięcych czytelników, także tekst *Paziów króla Zygmunta*. Jednocześnie polecają powieść o królewskich paziach młodemu czytelnikom jako wartościową lekturę, a część osób wspomina ją z entuzjazmem³³.

O zainteresowaniu czytelniczym dwoma powieściami A. Domańskiej można się przekonać, przeglądając również inne portale czytelnicze: biblionetka.pl³⁴ oraz granice.pl wszystko o literaturze³⁵.

³² *Ibidem* (57 opinii czytelników, najnowsza, datowana 28 V 2019 r.).

³³ <http://lubimyczytac.pl/ksiazka/4801961/paziowie-krola-zygmunta> (dostęp: 30 VII 2019) (dyskusja internautów, na którą składa się osiem opinii, najnowsza, datowana 25 II 2018 r.). To, że internauci częściej wypowiadają się nt. *Historii żółtej cizemki* niż *Paziów króla Zygmunta*, wynika z tego, że na popularność pierwszej z wymienionych powieści duży wpływ ma film S. Chęcińskiego, dotąd mający odbiorców. Poza tym to *Historia żółtej cizemki* znajduje się w szkolnym kanonie lekturowym, a nie *Paziowie króla Zygmunta*.

³⁴ <https://www.biblionetka.pl/book.aspx?id=7900&mode=bookshare#schowek> (dostęp: 30 VII 2019) (dane dotyczące zainteresowania czytelniczego *Paziami króla Zygmunta* – lista osób pragnących przeczytać lub mających „w biblioteczkę” – schowku na biblionetce tę książkę) (21 osób informuje, że ma *Paziów króla Zygmunta* w schowku. Na biblionetce nie wszyscy użytkownicy udostępniają publicznie informacje o zawartości swych „biblioteczek”. Wynika z tego, że w rzeczywistości zainteresowanie powieścią A. Domańskiej wśród osób mających konta na tym portalu może być większe. Poza tym jedna osoba deklaruje, że przeczytała tę książkę, a inna zaznaczyła opcję „oddam/wymienię”). Por. też <https://www.biblionetka.pl/art.aspx?id=27289> (dostęp: 30 VII 2019) (pozytywna recenzja czytelnicza *Historii żółtej cizemki*, podpisana mycha_6, zatytułowana „Dorosłe dzieciństwo” [interpunkcja oryginału], datowana 10 II 2006 r. Dnia 14 IX 2008 r. recenzję mychy_6 uzupełniła siostra_elwisa, dodając komentarz życzliwy dla tej powieści i adaptacji filmowej); <https://www.biblionetka.pl/art.aspx?id=877517> (dostęp: 30 VII 2019) (recenzja internautki nt. *Historii żółtej cizemki*, podpisana nickiem jaga-b, datowana 31 III 2014 r. Tytuł tej recenzji: *Wawruś a nowa matura*); <https://www.biblionetka.pl/book.aspx?id=5096> (dostęp: 30 VII 2019) (wypowiedzi tekstowe trzech internautów powieści *Historia żółtej cizemki*, noszące tytuły *Spełnione marzenia*, *cytat z książki* [pisownia oryginału], *Bardzo takie lubię*).

³⁵ <https://www.granice.pl/ksiazka/historia-zoltej-cizemki-ksiazka-audio/1547> (dostęp: 30 VII 2019) (deklaracje pięciu osób, że chcą się zapoznać z *Historią żółtej cizemki* w wersji audio, czyli słuchając audiobooka); <https://www.granice.pl/ksiazka/paziowie-krola-zygmunta/185591> (dostęp: 30 VII 2019) (deklaracje pięciu osób, że czytają, zamierzają przeczytać lub czytały *Paziów króla Zygmunta* w edycji drukowanej wydawnictwa Greg, uzupełnionej opracowaniem autorstwa B. Włodarczyk); <https://www.granice.pl/ksiazka/paziowie-krola-zygmunta/219454> (dostęp: 30 VII 2019) (deklaracje czterech osób o przeczytaniu,

Niezależnie od stwierdzenia A. Baluch oraz pozytywnego odbioru powieści *Historia żółtej cizemki* przez część czytelników duża grupa odbiorców ma bardzo krytyczny stosunek do tej lektury szkolnej, o czym świadczą komentarze słuchaczy pod nagraniami audiobooków z tekstem tej powieści, dostępnymi na youtube. Między wypowiedziami internautów można też jednak czasem znaleźć pozytywne oceny wysłuchanej książki³⁶.

Zainteresowane osoby poznające *Historię żółtej cizemki* oraz *Paziów króla Zygmunta* dzięki lekturze książki drukowanej lub wysłuchanie lektora na audiobooku zapoznają się z literackim obrazem głównych zabytków związanych z miastem. Dzięki temu mocniej utożsamiają się z ojczystą tradycją historyczno-kulturową i zarazem patriotyczną.

Mało znany utwór to powieść Kornelii Dobkiewiczowej *Haftowane trzewiczki* z 1958 r., wydane drugi raz po pięciu latach. Autorka zainspirowała się *Historią żółtej cizemki*³⁷. Haftowane trzewiczki, wymienione w tytule i zasadnicze w fabule, to wyrób

chęci przeczytania, względnie posiadaniu we własnym księgozbiore wydania *Paziów króla Zygmunta* w edycji wydawnictwa Zielona Sowa); <https://www.granice.pl/ksiazka/paziowie-krola-zygmunta/220572> (dostęp: 30 VII 2019) (wypowiedzi dwóch osób nt. *Paziów króla Zygmunta*, wydanych przez Zieloną Sowę [„Chcę przeczytać”]); <https://www.granice.pl/ksiazka/paziowie-krola-zygmunta-ksiazka-audio-cd-mp3/271153> (dostęp: 30 VII 2019) (jedna bardzo pozytywna ocena tekstowa – wrażenia czytelniczki z wysłuchania *Paziów króla Zygmunta* na audiobooku w formacie CD MP 3, z Joanną Lissner jako lektorką; słuchaczka zachęca do wysłuchania tej samej wersji uczniów poznających w szkole czasy Jagiellonów na lekcjach historii. Pod tym samym adresem internetowym druga osoba wypowiada deklarację: „Chcę przeczytać”, czyli pragnie posłuchać J. Lissner, czytającej na głos powieści A. Domańskiej); <https://www.granice.pl/ksiazka/paziowie-krola-zygmuntahistoria-zoltej-cizemkikrysia-bezimienna-ksiazka-audio-3cd-mp3/271159> (dostęp: 30 VII 2019) (deklaracje czterech osób, że chcą wysłuchać wydania zbiorowego – albumu z trzema płytami CD MP 3 z tekstami *Historii żółtej cizemki*, *Paziów króla Zygmunta* i *Krysi Bezimiennej* A. Domańskiej).

³⁶ Por. np. <https://www.youtube.com/watch?v=DfhG9OVllw> (dostęp: 1 VIII 2019) (audiobook z tekstem powieści i bardzo krytyczne komentarze internautów, słuchających *Historii żółtej cizemki* z obowiązku, jako lektury szkolnej, najnowsze komentarze z 2019 r.); <https://www.youtube.com/watch?v=ou4rXlzd4rc> (dostęp: 1 VIII 2019); https://www.youtube.com/watch?v=bs5qA_ym1So (dostęp: 1 VIII 2019), <https://www.youtube.com/watch?v=xYNyZ8SVQYw> (dostęp: 1 VIII 2019), <https://www.youtube.com/watch?v=dJOpEo1u34M> (dostęp: 1 VIII 2019) (inne publikacje audiobooka z powieścią A. Domańskiej na youtube, uzupełnione komentarzami przez słuchaczy).

³⁷ Por. S. Frycie, *Literatura dla dzieci i młodzieży w latach 1945–1970. Zarys monograficzny. Materiały*, t. I (Proza), Warszawa 1978, s. 86; Kr. K. [K. Kulickowska], *Historia trzewiczków z safranu*, „Nowe Książki” 1958, R. X, nr 17, s. 1062 (recenzja pierwszego wydania *Haftowanych trzewiczków*).

kultury materialnej, wykonywany od czasów średniowiecznych przez rzemieślników w Ostrówku na Opolszczyźnie (Śląsk Opolski)³⁸. Takim produktem – pozostałością z epoki była też dziecięca ciżemka, o której pisze A. Domańska, rozpoczynając i kończąc narrację w powieści z 1913 r. Akcja *Historii żółtej ciżemki* toczy się w XV-wiecznym Krakowie, a *Haftowanych trzewiczków* w XI w. na Opolszczyźnie. Ważna różnica polega na tym, że głównym bohaterem powieści A. Domańskiej jest dziecko, stające się w toku opowieści 18-letnim czeladnikiem, natomiast główny bohater utworu K. Dobkiewiczowej to młody rolnik i rzemieślnik, kupujący tytułowy wyrób jako prezent zaręczynowy³⁹. *Haftowane trzewiczki* są lekturą dla dzieci starszych niż odbiorcy *Historii żółtej ciżemki*, bo około 13-, 14-letnich. Mogą być wykorzystywane głównie w regionalnej opolskiej edukacji czytelniczej i historycznej, przeciwnie niż dzieło A. Domańskiej, będące pozycją o zasięgu ogólnopolskim.

Antonina Domańska opublikowała również mniej znane powieści historyczne o tematyce krakowskiej, równie wartościowe jak jej dwie najpoczytniejsze książki. Najbardziej popularna spośród nich była *Krysią Bezimienna* z 1914 r.⁴⁰ Kluczowa część akcji toczy się w Krakowie w czasach panowania Henryka Walezego. Autorka kończy fabułę na opisie wesela Anny Jagiellonki i Stefana Batorego, koronowanego na króla polskiego. Tytułowa Krysią, z początku dziecko, później młoda dziewczyna, jest dwórką Anny Jagiellonki⁴¹. Inspiracją dla pisarki była powieść Zuzanny Morawskiej *Na dworze królowej Anny*⁴², w której ogromną rolę odgrywa Kraków jako miejsce wydarzeń fikcyjnych i historycznych⁴³.

Znacznie słabiej pamiętane książki A. Domańskiej aniżeli *Krysią Bezimienna* to *Hanusia Wierzyńkówna. Powiastka z czasów Kazimierza Wielkiego* (pierwodruk: 1909 r.) *Trzaska i Zbroja. Opowieść*

³⁸ K. Dobkiewiczowa, *Haftowane trzewiczki. Opowieść z dawnej przeszłości*, Katowice 1963, *passim*; Autorka [K. Dobkiewiczowa], *Postłowie*, [w:] K. Dobkiewiczowa, *Haftowane trzewiczki...*, s. 197.

³⁹ A. Domańska, *Historia żółtej ciżemki*, *passim*; K. Dobkiewiczowa, *Haftowane trzewiczki...*, *passim*.

⁴⁰ E.G. [E. Głębińska], *op. cit.*, s. 189; *Domańska Antonina (1853–1917)...*, s. 444.

⁴¹ Por. A. Domańska, *Krysią Bezimienna*, ilustrował A. Uniechowski, Warszawa 1967, *passim*.

⁴² G. Skotnicka, *Pozytywistyczne powieści z dziejów narodu dla dzieci i młodzieży*, Gdańsk 1974, s. 177–178.

⁴³ Por. Z. Morawska, *Na dworze królowej Anny. Powieść na tle historycznym*, Warszawa 1912, *passim*.

z czasów Kazimierza Wielkiego (1913) oraz *Królewska niedola. Powieść z czasów króla Łokietka* (1916)⁴⁴. Akcja *Hanusia Wierzyńkówny* toczy się w XIV-wiecznym Krakowie⁴⁵. Na kartach *Trzaski i Zbroi* pisarka uczyła dzieci szacunku dla podkrakowskiej ludności chłopskiej na przykładzie mieszkańców Łobzowa i Bronowic⁴⁶, czyli terenów stanowiących współcześnie część Krakowa. Rozpoczęła opowieść od wydarzeń w scenerii krakowskiej, wymieniając na pierwszych stronach powieści ulicę Floriańska, Rynek i Kościół Mariacki⁴⁷. Miejsce akcji części *Królewskiej niedoli* to podkrakowskie przedmieście Rybaki⁴⁸. Większość fabuły jest umiejscowiona w grotach w Ojcowie⁴⁹, czego czytelnik, mający elementarną wiedzę z historii ojczystej, może się domyślić już po tytule.

Omówienie walorów edukacyjnych obrazu Krakowa, zarysowanego przez autorkę w *Krysi Bezimiennnej*, *Hanusia Wierzyńkówny*, a także *Trzasce i Zbroi*, przekraczałoby ramy tematyczne prezentowanego artykułu, bo utwory te nie mają znaczenia w polskiej tradycji filmowej i teatralnej⁵⁰, w przeciwieństwie do *Historii żółtej cizemki* oraz *Paziów króla Zygmunta*.

Najważniejsza adaptacja powieści A. Domańskiej to film S. Checińskiego *Historia żółtej cizemki* (1961). Pozycja ta jest jednym z najbardziej znaczących dzieł w historii polskiego kina po 1945 r.

W czerwcu 1948 r., czyli ponad dwa lata po odzyskaniu przez Polskę ołtarza Wita Stwosza, wywiezionego z kraju w czasie drugiej wojny światowej przez hitlerowców, w krakowskim dzienniku „Naprzód” ukazała się publikacja Juliana Złotnickiego pt. *Dlaczego należałoby sfilmować „Historię żółtej cizemki”?* „Naprzód” był

⁴⁴ E.G. [E. Głębiccka], *op. cit.*, s. 189–190; *Domańska Antonina (1853–1917)...*, s. 443–444.

⁴⁵ Por. A. Domańska, *Hanusia Wierzyńkówna. Powiastka z czasów Kazimierza Wielkiego*, ilustrował L. Kowalski, Warszawa 1910; eadem, *Hanusia Wierzyńkówna*, [w:] A. Domańska, *Trzaska i Zbroja. Hanusia Wierzyńkówna. Dwie opowieści z czasów Kazimierza Wielkiego*, Warszawa 1961, s. 105–198.

⁴⁶ A. Domańska, *Trzaska i Zbroja*, [w:] eadem, *Trzaska i Zbroja. Hanusia Wierzyńkówna...*, s. 5–104.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 7–8.

⁴⁸ A. Domańska, *Królewska niedola. Powieść z czasów króla Łokietka*, Poznań 1916, s. 1–24.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 24 i n.

⁵⁰ Jedna z wymienionych powieści, *Krysia Bezimienna*, doczekała się mało znanej wersji radiowej, do której napisała tekst Jadwiga Żylińska. Por. H. Skrobiszewska, *Antonina Domańska 1853–1917*, [w:] *Literatura okresu Młodej Polski...*, s. 612.

organem Polskiej Partii Socjalistycznej. Autor artykułu przekonywał czytelników, głównie osoby prowadzące państwową politykę kulturalną, o potrzebie wyprodukowania filmowej wersji powieści A. Domańskiej. Zwracał uwagę na wartości poznawcze utworu w dziedzinie historii ojczystej. Pisał o wymowie społecznej *Historii żółtej cizemki*, mającej za bohatera chłopskie dziecko, zasłużone przy tworzeniu Ołtarza Mariackiego. Przypominał, że Niemcy kłamliwie dowodzili niemieckości dzieła, stworzonego na polskie zamówienie przez Wita Stwosza z Norymbergi. Argumentował: „Nie będę się rozpisywał o wartościach filmowych [...] powieści, dodam jedynie, że monumentalność wydarzeń, sensacyjność ujęcia i fascynująca fabuła są podstawowymi i niezaprzeczalnymi elementami dobrego filmu – elementami idealnie rozmieszczonymi na przestrzeni [...] pięknej powieści Antoniny Domańskiej”⁵¹. Pomysł J. Złotnickiego zyskał poparcie autora artykułu, zamieszczonego jeszcze w tym samym roku w „Echu Krakowa”. Publicysta, podpisany A.S., stwierdził, że propozycja z „Naprzodu” to „Projekt, któremu każdy miłośnik dobrego kina musi przyklasnąć. Oczywiście pod jednym warunkiem: że z dobrej powieści zrobi się dobry, naprawdę dobry film. [...] Taki, który będzie można naprawdę pokazać w kraju i za granicą”. Autor artykułu skrytykował powojenny polski dorobek filmowy⁵².

Książka została sfilmowana dopiero po kilkunastu latach, w 1961 r. Od 1946 r. do 1957 r. nie ukazało się nawet kolejne wznowienie powieści. Wynikało to z przyczyn politycznych⁵³. Organy prowadzące politykę wydawniczą w okresie stalinowskim patrzyły niechętnie na ojczystą tradycję religijną, z którą jest ściśle związany ołtarz Wita Stwosza. Odwołanie się przez autorkę do tradycji religijnej przeszkadzało władzom w zrozumieniu wielkiego znaczenia edukacyjno-propagandowego powieści A. Domańskiej po odzyskaniu ołtarza. Głos J. Złotnickiego z „Naprzodu” z czerwca 1948 r. można uznać za jeden z przejawów prób niezależnej publicystyki w prasie,

⁵¹ J. Złotnicki, *Dlaczego należałoby sfilmować „Historię żółtej cizemki”?* (publikacja z nagłówkiem Głos w dyskusji), „Naprzód. Organ PPS” 1948, R. LVII, nr 174, s. 6 (numer z 9 VI 1948 r.).

⁵² A.S., *Sprawa filmowania „Żółtej Cizemki”*, „Echo Krakowa” 1948, R. III, nr 187, s. 7.

⁵³ G. Skotnicka, *Barwy przeszłości. O powieściach historycznych dla dzieci i młodzieży 1939–1989*, Gdańsk 2008, s. 49. Por. też wznowienie *Historii żółtej cizemki* z 1957 r.: A. Domańska, *Historia żółtej cizemki*, ilustrował A. Marczyński, Warszawa 1957 (edycja w wydawnictwie Czytelnik).

związanej z krajową Polską Partią Socjalistyczną (PPS). Partię tę zlikwidowano w grudniu 1948 r. Oficjalnie ugrupowanie połączono z Polską Partią Robotniczą w Polską Zjednoczoną Partię Robotniczą. Edycja powieści w 1957 r. i późniejsza produkcja adaptacji filmowej była możliwa dzięki liberalizacji polityki kulturalnej w PRL od 1956 r.

Miłośnicy literatury ojczyściej oraz filmu, między nimi rodzice dziecięcych czytelników, a także pedagodzy i bibliotekarze mogli śledzić w prasie filmowej wiadomości o pracach realizatorów adaptacji powieści A. Domańskiej. Dnia 22 stycznia 1961 r. w periodyku „Film” ukazał się wywiad z reżyserem S. Chęcińskim. Artysta poinformował Elżbietę Smoleń-Wasilewską, że ma trudności ze znalezieniem dobrego wykonawcy głównej roli dziecięcej⁵⁴. W kolejnym numerze „Filmu” wydrukowano fotoreportaż z castingu⁵⁵. Przygotowywany obraz reklamowano także w reportażu z planu, ogłoszonym na łamach „Filmu” w czerwcu. Przy okazji przedstawiono informację o parze scenografów: Lidii Minticz-Skarżyńskiej i Jerzym Skarżyńskim⁵⁶.

Scenariusz opracowali autorka powieści historycznych dla dzieci Wanda Żółkiewska i dramaturg Zdzisław Skowroński. Scenografię i kostiumy zaprojektowali L. i J. Skarżyńscy. Autorem kolorowych zdjęć był Kazimierz Konrad. Muzykę skomponował Zbigniew Turski. Dzieło wyprodukowano w zespole filmowym Iluzjon. W roli Wawrzka zadebiutował z ogromnym sukcesem jedenastoletni Marek Kondrat⁵⁷ ze znanej rodziny aktorskiej, późniejszy bardzo popularny aktor teatralny, kabaretowy i filmowy. Adaptacja

⁵⁴ Por. *O kłopotach z bohaterem i o Krakowie... pod Łodzią mówi reż. Sylwester Chęciński*, rozmawiała E.S.W. [E. Smoleń-Wasilewska] „Film” 1961, nr 4, s. 2.

⁵⁵ Por. *Realizatorzy w poszukiwaniu bohatera...*, zdjęcia I. Małek-Jarosińska, „Film” 1961, R. XVI, nr 5, s. 7 (numer z 29 I 1961 r.).

⁵⁶ Por. *W łódzkim atelier nowy film dla dzieci. Historia żółtej cizemki*, tekst E. Smoleń-Wasilewska, zdjęcia R. Sumik, „Film” 1961, R. XVI, nr 26, s. 10–11 (numer z 25 VI 1961 r.).

⁵⁷ <http://filmpolski.pl/fp/index.php?film=122186> (dostęp: 29 VII 2019) (opis filmu *Historia żółtej cizemki* z 1961 r.); <https://www.filmweb.pl/film/Historia-+%C5%BC%C3%B3%C5%82tej+ci%C5%BCemki-1961-6169> (dostęp: 29 VII 2019) (opis filmu *Historia żółtej cizemki*). Por. też H. Opoczyńska, *Filmografia*, [w:] *Historia filmu polskiego*, red. J. Toeplitz, współpraca H. Opoczyńska, S. Ozimek, t. IV (1957–1961), Warszawa 1980, s. 441; W.P. [W. Piątek], *Historia żółtej cizemki*, [w:] *Leksykon polskich filmów fabularnych*, red. J. Słodowski, Warszawa 1997, s. 236; /ha/, *Historia żółtej cizemki*, „Filmowy Serwis Prasowy” 1961, nr 16, s. 8 (omówienie filmu); H. Skrobiszewska, *op. cit.*, s. 611–612. Por. też A. Uljasz, *Edukacja czy propaganda? Tematyka historyczna w twórczości Wandy*

stanowiła debiut reżyserski S. Chęcińskiego⁵⁸. Premiera odbyła się 28 grudnia 1961 r.⁵⁹ Trzy dni po seansie premierowym dzieło reklamowano w „Filmie” jako „najnowszy film polski”⁶⁰.

Obraz S. Chęcińskiego otrzymał niezasłużenie bardzo krytyczną recenzję od Joanny Guze. Autorka napisała na temat twórców i efektu ich pracy: „żaden trud i wysiłek nie wyjaśni powstania tworu tak sztucznego, tak pozbawionego wdzięku, rozumnej dydaktyki i inteligentnego stosunku do przeszłości [...]”⁶¹. Wśród przyczyn takiej sytuacji widziała niski poziom pierwowzoru literackiego, nazwanego przez nią „lichą”, ckliwą i grafomańską książką. Guze pochwaliła jedynie dekoracje przedstawiające Kraków, wykorzystane w scenach kręconych w studio filmowym⁶². Historyk polskiego filmu Stanisław Ozimek napisał później o efekcie pracy Skarżynskich: „Samoistną wartością filmowej *Historii żółtej ciżemki* stała się scenografia [...], wzorowana na późnogotyckich miniaturach z ich naiwną perspektywą i pełną harmonii gamą kolorystyczną”⁶³.

Historia żółtej ciżemki S. Chęcińskiego zdobyła uznanie na świecie. W 1962 r. została wyróżniona I nagrodą w kategorii filmów dla młodszych dzieci na XIX Międzynarodowym Festiwalu Filmów dla Dzieci i Młodzieży w Wenecji⁶⁴. W ten sposób autorom scenariusza, realizatorom i wykonawcom udało się zrealizować postulat

Żółtkiewskiej, [w:] *O etosie książki. Studia z dziejów bibliotek i kultury czytelnictwa*, red. T. Wilkoń, Katowice 2017, s. 745–746.

⁵⁸ Por. <http://filmpolski.pl/fp/index.php?osoba=11583> (dostęp: 29 VII 2019) (wykaz dorobku S. Chęcińskiego); S. Ozimek, *Od wojny w dzień powszedni*, [w:] *Historia filmu polskiego...*, s. 173.

⁵⁹ <http://filmpolski.pl/fp/index.php?film=122186> (dostęp: 29 VII 2019) (opis filmu *Historia żółtej ciżemki*); <https://www.filmweb.pl/film/Historia+%C5%BC%C3%B3%C5%82tej+ci%C5%BCemki-1961-6169> (dostęp: 29 VII 2019) (opis filmu *Historia żółtej ciżemki*).

⁶⁰ Por. *Historia żółtej ciżemki*, „Film” 1961, R. XVI, nr 53, s. 16 (numer z 31 XII 1961 r.) (kilka zdjęć z filmu *Historia żółtej ciżemki* na ostatniej, czwartej stronie okładki, uzupełnionych krótką informacją tekstową). Por. też *Idziemy do kina. Historia żółtej ciżemki*, [w:] *ibidem*, s. 16 (informacja o tym samym filmie, ilustrowana fotografią przedstawiającą Marka Kondrata jako Wawrzka i Andrzeja Szczepkowskiego – Czarnego Rafała).

⁶¹ J. Guze, *Żółta ciżemka*, „Film” 1961, R. XVI, nr 51–52, s. 5 (numer z 24 XII 1961 r.).

⁶² *Ibidem*.

⁶³ S. Ozimek, *op. cit.*, s. 173.

⁶⁴ H. Opoczyńska, *op. cit.*, s. 441; W.P. [W. Piątek], *op. cit.*, s. 237; <http://filmpolski.pl/fp/index.php?film=122186> (dostęp: 29 VII 2019) (opis filmu *Historia żółtej ciżemki* z 1961 r.).

z prasy krakowskiej z 1948 r., aby powstała wartościowa artystycznie adaptacja filmowa powieści A. Domańskiej, doceniona w Polsce i na świecie. Film był dystrybuowany za granicą, np. w 1973 r. trafił do upowszechniania do Meksyku⁶⁵.

Widzowie *Historii żółtej cizemki* S. Chęcińskiego są umiejętnie wprowadzani w XV-wieczny świat czołówką zaprojektowaną przez Szymona Kobylańskiego. Plastyk wystylizował ją w większości na księgę rękopiśmienną z końca XV w., względnie inkunabuł, z kolejno otwierającymi się kartami, mający tytuł: *Historia żółtej cizemki*. W ten sposób twórcy filmu zachęcają dziecięcych widzów do lektury pierwowzoru literackiego. Reżyser czyni to także w końcowej scenie adaptacji, w której M. Kondrat ogląda ołtarz Wita Stwosza w kościele Mariackim jako współczesne dziecko, trzymające w ręku książkę A. Domańskiej⁶⁶. Kończącą sceną stara się zainteresować dzieci także autentycznym zabytkiem, stanowiącym podstawę fabuły powieści i filmu.

Cały film, nawet sceny rozgrywające się w powieści w plenerach, został nakręcony w studio. Dotyczy to m.in. bram i ulic Krakowa. Na dekoracje składają się w dużej mierze makiety i malowane na horyzontach pejzaże. Umowność scenografii jest od razu dostrzegana nawet przez młodsze dzieci. Skutkuje to pewnym osłabieniem poczucia grozy scen z Czarnym Rafałem (Andrzej Szczepkowski), co należy uznać za pozytywny efekt. Identyczny charakter ma filmowa sceneria prezentowana w scenach rozgrywających się w miasteczku Myślenice. Kolorowe dekoracje przedstawiające Kraków są na tyle estetyczne, że L. i J. Skarżyńscy, autor zdjęć oraz operatorzy wzbudzają u części dzieci zainteresowanie autentyczną sztuką średniowieczną. To samo odnosi się do kostiumów. Studyjny, umowny charakter dekoracji skutkuje oswojeniem się dziecięcych odbiorców z konwencją teatralną. Dzięki niemu realizatorzy wyraźnie ukazują różnicę między fikcją powieściowo-filmową a rzeczywistością historyczną i współczesną. Jest to widoczne przez kontrast końcowej sceny, nakręconej w autentycznym wnętrzu kościoła Mariackiego z początku lat sześćdziesiątych XX w., przed ołtarzem Wita Stwosza, z umowną scenografią do całości filmu⁶⁷. Widzów

⁶⁵ *Film polski na świecie*, „Film” 1973, R. XXVIII, nr 8, s. 2.

⁶⁶ *Historia żółtej cizemki*, film fabularny, scenariusz Z. Skowroński, W. Żółkiewska, Polska 1961, 91', DVD, GM Records, Warszawa 2004 (seria: Platynowa Kolekcja Polskiego Kina).

⁶⁷ *Ibidem*.

dobrze wprowadza w klimat epoki także muzyka Z. Turskiego, stylizowana na późnośredniowieczną⁶⁸.

Do ważnych różnic między obrazem Krakowa w powieści i filmie należy to, że w adaptacji filmu S. Chęcińskiego nie występuje Jan Długosz⁶⁹. Najwyraźniej scenarzyści i reżyser nie chcieli obciążać przekazu edukacyjnego zbyt dużą liczbą wiadomości. Dzięki temu uwydatnili zasadniczy, ważny propagandowo temat, jakim była historia powstania i odsłonięcie ołtarza Wita Stwosza.

Gustaw Holoubek, kreując postać mistrza Wita, nie starał się realistycznie udawać postaci historycznej, choć grał w kostiumie z epoki i w charakteryzacji. Postawił sobie za cel uwydatnienie przesłania wychowawczo-dydaktycznego książki i adaptacji filmowej, co udało mu się w retorycznej, przedostatniej scenie w filmie, w której mówi o znaczeniu pracy ludzkich rąk i umysłu dla przyszłych pokoleń, dla których należy pozostawiać po sobie trwałe wartości⁷⁰. Dotyczy to tworzenia spuścizny kultury narodowej i światowej. Młodzi odbiorcy, słuchając słów aktora, mieli się z nią utożsamiać oraz uczyć się szacunku dla niej. Chęciński nie wykorzystał powieściowej sceny z konikiem zwierzyńieckim⁷¹.

Część fabuły została ożywiona na użytek dziecięcych odbiorców przez wprowadzenie do akcji psa towarzyszącego Wawrzusiowi w drodze z Poręby do Krakowa i w Krakowie⁷².

O ile książkę A. Domańskiej można polecać dzieciom w wieku od około 12 lat, o tyle film jest łatwo dostępny percepcji odbiorców mających około dziewięć, dziesięć lat, a nawet nieco młodszych. Wynika to z tego, że artyści filmowi dokonali syntezy fabuły oraz przełożyli trudny język narracji i dialogów powieściowych na obrazy audiowizualne oraz dialogi filmowe.

Historia żółtej cizemki S. Chęcińskiego cieszyła się dużym powodzeniem w polskich kinach. Film był dostępny w dystrybucji kinowej jeszcze w latach osiemdziesiątych XX w. Stosunkowo często był emitowany w telewizji, w tym po 1989 r.

Współczesna recepcja filmu jest ogromnie ułatwiona dzięki edycji na DVD z 2004 r.⁷³, dostępnej m.in. w bibliotekach publicz-

⁶⁸ *Ibidem.*

⁶⁹ *Ibidem.*

⁷⁰ *Ibidem.*

⁷¹ *Ibidem.*

⁷² *Ibidem.*

⁷³ Por. przyp. 66. Wcześniej film S. Chęcińskiego był dostępny na kasecie video, wydanej przez Agencję Producentów Filmowych Zespół Video. Por. <https://kielce->

nych⁷⁴ i pedagogicznych⁷⁵. DVD z filmem wzbudza zainteresowanie osób odwiedzających sklepy internetowe⁷⁶.

Nieporównywalnie mniej znana adaptacja audiowizualna niż *Historia żółtej cizemki* S. Chęcińskiego to pięcioodcinkowy kolorowy serial telewizyjny G. Warchoła *Paziowie* z 1989 r., będący przeróbką *Paziów króla Zygmunta*. Autorem zdjęć jest Tomasz Wert. Scenografię zaprojektował Roman Tarwacki, dekorację wewnątrz Teresa Gruber, a kostiumy Renata Własow i Jadwiga Bakanacz. Muzykę skomponował Michał Lorenc. Producent to Centralna Wytwórnia Programów i Filmów Telewizyjnych Poltel. Premiera, czyli pierwsza emisja telewizyjna, miała miejsce 30 stycznia 1990 r.⁷⁷

Akcja serialu toczy się przede wszystkim na Wawelu, tak jak w powieści. W obu opowieściach, literackiej i filmowej, dużą rolę odgrywa przebudowa zamku. Filmowi paziowie są dosyć statyczni

-pbw.sowa.pl/sowacgi.php?KatID=0&typ=record&001=TPED17257336 (dostęp: 30 VII 2019) (katalog komputerowy Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej [PBW] w Kielcach; opis egzemplarza płyty DVD z filmem, przegrany z kasy video, dostępnej w zbiorach PBW w Kielcach), <https://www.lodz-pbw.sowa.pl/sowacgi.php?KatID=0&typ=record&001=ELPK11185809> (dostęp: 30 VII 2019) (katalog komputerowy Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. prof. Tadeusza Kotarbińskiego w Łodzi; opis egzemplarza kasy VHS, dostępnego w łódzkiej bibliotece).

⁷⁴ Por. np. http://opac.mbp.lublin.pl/cgi-bin/wspd_cgi.sh/wo2_opbib.p?ID1=HNNIKHLMQMGNFGLLRNM&ln=pl&RODZAJ=70&ID=28280&widok=169&N1=W2354584&N2=1&N3=169&N4=70&srt=t00 (dostęp: 30 VII 2019) (katalog komputerowy Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie); https://szukamksiazki.pl/SkNewWeb/record_bibs/2375670 fromSearch=true&max=10&autor=Ch%c4%99ci%c5%84ski+Sylwester&sekcja=k&sekcja=b&sekcja=f&sekcja=w&sekcja=d&sekcja=s&sekcja=i&sekcja=g&sekcja=n&sekcja=e&order=accuracy (dostęp: 30 VII 2019) (portal internetowy szukamksiazki.pl, zawierający linki do stron licznych bibliotek, w tym małomiejskich i wiejskich; wyszukiwanie informacji o dostępności filmu w zbiorach bibliotek na szukamksiazki.pl – przez wpisanie nazwiska reżysera jako autora).

⁷⁵ Por. np. <http://87.246.214.7/cgi-bin/makwww.exe?BM=05&IM=02&WI=HISTORIAAbxolTEJbCIxEMKI&NU=01&DD=2> (dostęp: 30 VII 2019) (opis egzemplarza w katalogu komputerowym Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Komisji Edukacji Narodowej w Lublinie); <http://katalog.pbw.gda.pl:8080/lib/item?id=chamo:227572&fromLocationLink=false&theme=PBWG> (dostęp: 30 VII 2019) (opis egzemplarza w katalogu komputerowym Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Gdańskiej Macierzy Szkolnej w Gdańsku).

⁷⁶ Por. np. <https://archiwum.allegro.pl/oferta/wyprzedaz-film-dvd-historia-zoltej-cizemki-i1491364936.html> (dostęp: 30 VII 2019) (informacja o sprzedaniu 4 III 2011 r. płyty DVD z *Historią żółtej cizemki*).

⁷⁷ <http://filmpolski.pl/fp/index.php?film=126025> (dostęp: 30 VII 2019) (opis serialu telewizyjnego *Paziowie* z 1989 r.); <https://www.filmweb.pl/serial/Paziowie-1989-8585> (dostęp: 30 VII 2019) (opis serialu *Paziowie* z 1989 r.).

i mało zabawni w porównaniu z książką. Nieudane role zagrali Halina Rasiakówna i Ryszard Barycz, jako mało majestatyczni królowa Bona i Zygmunt Stary. Znacznie lepsze postacie wykreowali artyści komediowi: Krystyna Sienkiewicz (kucharka Serczykowa) i Edward Dziewoński (Niemiec, doktor Karabatius). Obsadzenie popularnych komików w adaptacji *Paziów króla Zygmunta* trzeba uznać za uzasadniony pomysł reżysera. Sukces odnieśli także odtwarzający charakterystyczne role: Krystyna Tkacz (dwórka Bony Pappacoda) oraz Wiktor Zborowski (dworski nauczyciel fechtunku). Tkacz gra w języku włoskim, co jest bardzo realistyczną częścią filmowego obrazu Wawelu z czasów panowania Zygmunta Starego i Bony. W serialu w zbyt małym stopniu pokazano autentyczne wawelskie wnętrza i plenery. Dobrą stroną produkcji stanowi muzyka M. Lorenca, stylizowana na renesansową, grana częściowo na tradycyjnych instrumentach. Kompozytor przetworzył część partytury elektronicznie, łącząc w ten sposób tradycję muzyczną z gustem widzów telewizyjnych z przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych. Muzyka M. Lorenca dobrze wprowadzała widzów w klimat epoki, zwłaszcza w roli tła do czołówek otwierających odcinki i towarzyszącego zamykającym je końcowym napisom⁷⁸. Po 1990 r. serial G. Warchoła był emitowany na kanale telewizyjnym TVP Kultura. *Paziowie króla Zygmunta* mają też niepomietaną obecnie adaptację radiową autorstwa Antoniny Jelicz⁷⁹.

Historia żółtej cizemki S. Chęcińskiego cieszy się zainteresowaniem miłośników filmu odwiedzających portal filmweb.pl. Film otrzymał 4288 ocen (w sumie – ocena 6,4), a 869 osób informuje o chęci jego obejrzenia⁸⁰. Na forum tej produkcji dyskutowało tylko 37 miłośników sztuki filmowej, ale w dużej rozpiętości czasowej. Co ważne, dyskusja wzbudziła zainteresowanie internautów, bo pod 16 głównymi wypowiedziami znalazło się łącznie 21 komentarzy. Najstarszy głos pochodził z 2001 r., najnowsze zaś z 24 kwietnia

⁷⁸ Por. np. <https://www.cda.pl/video/137719353> (dostęp: 5 VII 2018) (odcinek 1 serialu *Paziowie*); https://www.youtube.com/watch?v=V_HlrRaJDKs (dostęp: 30 VII 2019) (odcinek 2 tego serialu); https://www.youtube.com/watch?v=Oc8_uqwy4Gc (dostęp: 30 VII 2019) (odcinek 3); <https://www.youtube.com/watch?v=6myBQdodYM4> (dostęp: 30 VII 2019) (odcinek 4) (nagrania emisji odcinków 1–4 serialu *Paziowie* z polskiego kanału telewizyjnego TVP Kultura).

⁷⁹ H. Skrobiszewska, *op. cit.*, s. 612.

⁸⁰ <https://www.filmweb.pl/films/search?q=historia+%C5%BC%C3%B3%C5%82tej+ci%C5%BCemki> (dostęp: 30 VII 2019) (wersja skrócona opisu filmu *Historia żółtej cizemki* z 1961 r.).

2017 r. i z 11 marca 2018 r.⁸¹ Długi czas trwania dyskusji świadczy o możliwości pojawienia się w przyszłości kolejnych wypowiedzi i komentarzy.

Część użytkowników filmwebu ocenia wyżej książkę niż film, a niektórzy wypowiadają odwrotną opinię. Na forum można też znaleźć poglądy, że oba dzieła są równie wybitne. Jednej osobie spodobała się teatralność wizji, zaprezentowanej przez reżysera. Jeszcze inny internauta wspomina, że w dzieciństwie „dziesiątki razy” oglądał ten film na kasecie video, zawsze z zainteresowaniem⁸².

Głosy oraz wypowiedzi, dostępne na filmweb.pl to tylko część istniejącego zainteresowania adaptacją filmową powieści A. Domańskiej.

Znacznie mniej osób mających konta na filmweb.pl wspomina *Paziów* G. Warchoła. Jest to zaledwie jeden internauta (wypowiedź z 1 VI 2015 r.), ale pod jego opinią, zatytułowaną życzliwie: *Fajny serial...*, umieszczono osiem komentarzy, z czego zdecydowana większość (sześć na osiem) jest całkiem nowa, bo pochodzi z 2018 r. Dwa pozostałe także wpisano całkiem niedawno, w 2014 i 2015 r. Internautom spodobały się stylizowana muzyka, a także „przezbawna” kreacja E. Dziewońskiego i udana rola K. Tkacz⁸³. W dyskusji na temat serialu nie ma dużo głosów, ale dostał znacznie więcej ocen (63, łączna cena – 6,4), a chciałoby go obejrzeć 38 osób⁸⁴.

Powieści A. Domańskiej mają skromną recepcję teatralną. Adaptacje sceniczne opracowano tylko w przypadku *Historii żółtej ciżemki*. W 1960 r. w Teatrze Klasycznym w Warszawie wystawiono wersję *Historii żółtej ciżemki*, zatytułowaną *Złote ręce*. Tekst napisały W. Żółkiewska i Halina Skrobiszewska. Żółkiewska sprawowała wówczas w Teatrze Klasycznym kierownictwo literackie, wspólnie z Z. Skowrońskim. Dyrektorem i kierownikiem artystycznym był Emil Chaberski. *Złote ręce* wyreżyserował Stanisław Bugajski⁸⁵.

⁸¹ <https://www.filmweb.pl/film/Historia+%C5%BC%C3%B3%C5%82tej+ci+%C5%BCemki-1961-6169/discussion> (dostęp: 30 VII 2019) (forum filmu *Historia żółtej ciżemki* z 1961 r.).

⁸² *Ibidem* (dostęp: 30 VII 2019).

⁸³ <https://www.filmweb.pl/serial/Paziowie-1989-8585/discussion/Fajny+serial+...+316792> (dostęp: 30 VII 2019) (forum serialu *Paziowie* z 1989 r.).

⁸⁴ <https://www.filmweb.pl/search?q=paziowie%201989> (dostęp: 30 VII 2019) (wersja skrócona opisu serialu *Paziowie* z 1989 r.).

⁸⁵ <http://www.e-teatr.pl/pl/realizacje/29598,szczegoly.html> (dostęp: 30 VII 2019) (opis realizacji *Złotych rąk* w Teatrze Klasycznym w Warszawie w 1960 r.,

Wawrzusia zagrała dorosła aktorka Danuta Przesmycka. Artystka miała doświadczenie w występowaniu przed dziecięcą widownią. Na początku kariery, w latach 1949–1950, wchodziła w skład zespołu Teatru Dzieci Warszawy. Później, jeszcze przed 1960 r., stosunkowo często grała w sztukach dla dzieci i młodzieży w innych warszawskich teatrach⁸⁶. Inscenizację reklamowano na mało udanym afiszu. Z grafiki nie wynikało wyraźnie, że sztuka dotyczy ołtarza Wita Stwosza. Prezentowano mało komunikatywny widok rusztowania i jedną z głów wyrzeźbionych na ołtarzu, a w tle ludzką postać, mającą symbolizować mistrza Wita lub Wawrzka, względnie obie te postacie jednocześnie. Symbolikę afisza można rozszyfrować dopiero po jego dokładnym obejrzeniu⁸⁷, podczas gdy istotą sztuki plakatu i afisza powinno być szybkie trafianie z przekazem do odbiorcy.

Później przeróbkę teatralną *Historii żółtej ciżemki* wystawiono tylko trzy razy. Adaptacja nosi tytuł *Żółta ciżemka*, a napisał ją Stanisław Jastrzębski. Sztukę wystawiono w 1972 r. w Teatrze Romantyki w Krakowie (reż. Maria Billizanka)⁸⁸, w 1985 r. w Teatrze Polskim w Bielsku-Białej–Cieszynie (reż. Jan Sycz)⁸⁹ i w 2006 r. na Scenie Polskiej w Czeskim Cieszynie (reż. Karol Suszka)⁹⁰.

Małe zainteresowanie teatrów adaptacjami scenicznymi *Historii żółtej ciżemki* wynika z dużej popularności filmu S. Chęcińskiego. Dyrektorzy teatrów z pewnością wychodzili z przekonania, że rodzice, pedagodzy i dzieci raczej nie zainteresują się adaptacją

uzupełniony dwoma barwnymi skanami afisza, reklamującego inscenizację). Por. też H. Skrobiszewska, *op. cit.*, s. 611–612.

⁸⁶ <http://www.e-teatr.pl/pl/osoby/10612,karierateatr.html#start> (dostęp: 30 VII 2019) (wykaz ról teatralnych D. Przesmyckiej); <http://www.e-teatr.pl/pl/osoby/10612,karierazawod.html#start> (dostęp: 30 VII 2019) (opis kariery zawodowej D. Przesmyckiej).

⁸⁷ Por. <http://www.e-teatr.pl/pl/realizacje/29598,szczegoly.html> (dostęp: 30 VII 2019) (dwa barwne skany afisza będącego reklamą inscenizacji *Złotych rąk* z 1960 r.)

⁸⁸ <http://www.e-teatr.pl/pl/realizacje/18456,szczegoly.html> (dostęp: 30 VII 2019) (opis realizacji *Żółtej ciżemki* z 1972 r., uzupełniony kolorowym skanem afisza).

⁸⁹ <http://www.e-teatr.pl/pl/realizacje/18457,szczegoly.html> (dostęp: 30 VII 2019) (opis realizacji *Żółtej ciżemki* z 1985 r., ilustrowany dwoma czarnobiałymi fotografiami ze spektaklu).

⁹⁰ <http://www.e-teatr.pl/pl/realizacje/38305,szczegoly.html> (dostęp: 30 VII 2019) (opis realizacji *Żółtej ciżemki* z 2006 r., uzupełniony barwnym skanem afisza).

teatralną, mając dostęp do legendarnego filmu, najpierw w kinach i często w telewizji, a potem na kasetach video i płytach DVD.

O walorach patriotycznych twórczości A. Domańskiej dobrze świadczy to, że książki pisarki funkcjonowały w „konspiracyjnym obiegu czytelnicznym” w Polsce pod okupacją hitlerowską, podobnie jak np. *Krzyżacy* Henryka Sienkiewicza i powieści Walerego Przyborowskiego⁹¹ po wprowadzaniu przez okupanta zakazu ich rozpowszechniania⁹².

Powieści autorki mogą być przydatne także we współczesnej edukacji historyczno-patriotycznej⁹³, ogólnopolskiej i regionalnej krakowskiej, prowadzonej w szkołach oraz przez biblioteki publiczne. Jako ważną pomoc należy wykorzystywać film S. Chęcińskiego według *Historii żółtej cizemki*, dostępny na płytach DVD. Potrzebna jest nowa edycja płytowa dzieła z 1961 r., aby biblioteki publiczne i pedagogiczne oraz osoby prywatne mogły uzupełnić o nią zbiory multimedialne.

Opowieści historyczne A. Domańskiej zajmują ważne miejsce w polskiej tradycji literackiej i wydawniczej. Książce *Historia żółtej cizemki* dorównała adaptacja S. Chęcińskiego, stanowiąc jedną z najważniejszych pozycji w dziejach ojczystego filmu. Współcześni odbiorcy mają kontakt z patriotycznym obrazem Krakowa i jego zabytków, stworzonym przez pisarkę, za pośrednictwem książek drukowanych oraz nowych mediów – e-booków, cyfrowych audiobooków, Internetu jako metamedium i płyt DVD.

⁹¹ G. Skotnicka, *Barwy przeszłości...*, s. 19.

⁹² S. Pazyra, *Z dziejów książki polskiej w czasie drugiej wojny światowej*, Warszawa 1970, s. 52–53.

⁹³ Badaczka, która zwróciła uwagę na ponadczasowość wartości edukacyjnych powieści A. Domańskiej, jest Ewelina Niemiec. Por. E. Niemiec, *Bohaterowie wybranych utworów Antoniny Domańskiej jako inspiracja dla nowoczesnego patriotyzmu*, „Guliwer” 2018, R. XXVIII, nr 3, s. 7–11.

Bibliografia

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

- /ha/, *Historia żółtej cizemki*, „Filmowy Serwis Prasowy” 1961, R. VII, nr 16, s. 8–12 (omówienie filmu).
- A.S., *Sprawa filmowania „Żółtej Cizemki”*, „Echo Krakowa” 1948, R. III, nr 187, s. 7.
- Antonina Domańska, „Kobieta Polska” 1917, R. II, nr 3, s. 8 (notatka pośmiertna o A. Domańskiej).
- Arct S., *Okruchy wspomnień*, Warszawa 1962.
- Autorka [K. Dobkiewiczowa], *Posłowie*, [w:] K. Dobkiewiczowa, *Haftowane trzewiczki. Opowieść z dawnej przeszłości*, Katowice 1963, s. 196–199.
- Charkiewicz W., *Książki dla dzieci i młodzieży na „Gwiazdkę”*, „Słowo” 1938, R. XVII, nr 353, s. 10, 12.
- Dobkiewiczowa K., *Haftowane trzewiczki. Opowieść z dawnej przeszłości*, Katowice 1963.
- Domańska A. [błędnie wymieniona jako Anna Domańska], *Dzwon „Zygmunt”*, [w:] K. Króliński, *Polska literatura dla dzieci i młodzieży. Zarys historyczny z wypisami*, Lwów 1927, s. 214–218.
- Domańska A., *Hanusia Wierzyńkówna*, [w:] A. Domańska, *Trzaska i Zbroja. Hanusia Wierzyńkówna. Dwie opowieści z czasów Kazimierza Wielkiego*, Warszawa 1961, s. 105–198.
- Domańska A., *Hanusia Wierzyńkówna. Powiastka z czasów Kazimierza Wielkiego*, ilustrował L. Kowalski, Warszawa 1910.
- Domańska A., *Historia żółtej cizemki*, Wrocław 1995.
- Domańska A., *Historia żółtej cizemki*, ilustrował A. Marczyński, Warszawa 1957.
- Domańska A., *Historia żółtej cizemki. Powieść z czasów panowania Kazimierza Jagiellończyka*, z ilustracjami L. Pawlikowskiej, Poznań 1946.
- Domańska A., *Królewska niedola. Powieść z czasów króla Łokietka*, Poznań 1916.
- Domańska A., *Krysia Bezimienna*, ilustrował A. Uniechowski, Warszawa 1967.
- Domańska A., *Paziowie króla Zygmunta*, oprac. graficzne J.S. Miklaszewski, Warszawa 1962.
- Domańska A., *Paziowie króla Zygmunta. Notatki na marginesie. Cytaty, które warto znać. Streszczenie*, oprac. B. Włodarczyk, Kraków [2001?].
- Domańska A., *Trzaska i Zbroja*, [w:] A. Domańska, *Trzaska i Zbroja. Hanusia Wierzyńkówna. Dwie opowieści z czasów Kazimierza Wielkiego*, Warszawa 1961, s. 5–104.
- Film polski na świecie*, „Film” 1973, R. XXVIII, nr 8, s. 2.
- Guze J., *Żółta cizemka*, „Film” 1961, R. XVI nr 51–52, s. 5.
- Hahn W., *Z literatury dla młodzieży*, „Tygodnik Warszawski” 1947, R. III, nr 11, s. 3.
- Historia żółtej cizemki*, „Film” 1961, R. XVI, nr 53, s. 16.

- Idziemy do kina. Historia żółtej cizemki*, „Film” 1961, R.XVI, nr 53, s. 16.
- Jesionowski A., *Książki pod choinkę*, „Kultura” 1938, R. III, nr 51–52, s. 12.
- Katalog informacyjny książek dla dzieci, młodzieży, ludu, sfer szerszych, wychowawców, rodziców, opracowany przez sekcję biblioteczną Towarzystwa imienia Piotra Skargi koła krakowskiego*, [t. I], Kraków 1912.
- Kr. K. [K. Kuliczowska], *Historia trzewiczków z safianu*, „Nowe Książki” 1958, R. X, nr 17, s. 1062.
- Lichniak Z., *Przegląd literatury dla dzieci i młodzieży*, „Przegląd Powszechny” 1949, R. LXVI, t. 227, s. 54–56.
- Mazur P.R., *O historii – dla dzieci i młodzieży*, „Cywilizacja. O nauce, moralności, sztuce i religii” 2004, R. III, nr 1, s. 250–252.
- Morawska Z., *Na dworze królowej Anny. Powieść na tle historycznym*, Warszawa 1912.
- O kłopotach z bohaterem i o Krakowie... pod Łodzią mówi reż. Sylwester Chęciński*, rozmawiała E.S.W. [E. Smoleń-Wasilewska] „Film” 1961, R. XVI, nr 4, s. 2.
- Polskie książki dla dzieci i młodzieży. Katalog historyczny rozumowany. Praca zbiorowa*, Kraków 1931.
- Realizatorzy w poszukiwaniu bohatera...*, zdjęcia I. Małek-Jarosińska, „Film” 1961, R. XVI, nr 5, s. 7.
- Siwiec K., *Antonina Domańska. Dama utalentowana i staroświecka. Rozmowa z Michałem Niezabitowskim, dyrektorem Muzeum Historycznego Miasta Krakowa*, „Kraków” 2017, R. XIV, nr 1, s. 57–58.
- W łódzkim atelier nowy film dla dzieci. Historia żółtej cizemki*, tekst E. Smoleń-Wasilewska, zdjęcia R. Sumik, „Film” 1961, R. XVI, nr 26, s. 10–11.
- Złotnicki J., *Dlaczego należałoby sfilmować „Historię żółtej cizemki”?* (publikacja z nagłówkiem *Głos w dyskusji*), „Naprzód” 1948, R. LVII, nr 174, s. 6.
- Z profesorem Szablowskim śladami paziów króla Zygmunta, tych z powieści Antoniny Domańskiej, prowadzi nas po Wawelu – Leszek Mazan*, „Przekrój” 1977, R. XXXIII, nr 1688, s. 16.

ŹRÓDŁA AUDIOWIZUALNE

- Historia żółtej cizemki*, film fabularny, scenariusz Z. Skowroński, W. Żółkiewska, Polska 1961, 91', DVD, GM Records, Warszawa 2004 (seria: Platynowa Kolekcja Polskiego Kina).

OPRACOWANIA

- as [T. Sinko], *Poetka lalek i dzieci. Śp. Antonina Domańska*, „Czas” 1917, R. LXX, nr 53, s. 1–2.
- Baluch A., *Śladem zagubionego bucika. O Antoninie Domańskiej (1853–1917) w stulecie śmierci*, „Kraków” 2017, R. XIV, nr 1, s. 54–56.
- Białek J.Z., *Literatura dla dzieci i młodzieży w latach 1918–1939. Zarys monograficzny. Materiały*, Warszawa 1979.

- Ciechanowska Z., *Domańska z Kremerów Antonina (1853–1917)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. V, z. 1, Kraków 1939, s. 299.
- Domańska Antonina (1853–1917)*, [w:] *Słownik współczesnych pisarzy polskich*, red. E. Korzeniewska, t. I (a–i), Warszawa 1963, s. 443–445.
- Dziedzic S., *Pani radczyni – Antonina Domańska*, „Dialog Dwóch Kultur” 2017, R. XII, z. 1, s. 273–283.
- E.G. [E. Głębińska], *Domańska Antonina 1853–1917*, [w:] *Współcześni polscy pisarze i badacze literatury. Słownik bibliograficzny*, red. J. Czachowska, A. Szalagan, t. II (C–F), Warszawa 1994, s. 188–190.
- Frycie S., *Literatura dla dzieci i młodzieży w latach 1945–1970. Zarys monograficzny. Materiały*, t. I (Proza), Warszawa 1978.
- Kątny M., *Antonina Domańska. Propagator przeszłości narodowej*, „Studia Słowiaoznawcze” 2006, R. VI, s. 21–40.
- KK [K. Kuliczowska], *Domańska Antonina ur. IX 1853 w Kamieńcu, zm. 26 I 1917 w Krakowie*, [w:] *Nowy słownik literatury dla dzieci i młodzieży. Pisarze. Książki. Serie. Ilustratorzy. Przegląd bibliograficzny*, Warszawa 1979, s. 140–141.
- Kosowska E., *Porady (?) radczyni. O powieściach historycznych Antoniny Domańskiej*, „Guliwer” 2012, R. XXII, nr 1, s. 41–45.
- Kuliczowska K., *Literatura dla dzieci i młodzieży*, [w:] *Literatura okresu Młodej Polski*, t. III, red. K. Wyka, A. Hutnikiewicz, M. Puchalska, Kraków 1973, s. 576–581.
- MZS [M. Ziółkowska-Sobecka], *Domańska Antonina*, [w:] S. Frycie, M. Ziółkowska-Sobecka, *Leksykon literatury dla dzieci i młodzieży*, Piotrków Trybunalski 1999, s. 77–78.
- Niemiec E., *Bohaterowie wybranych utworów Antoniny Domańskiej jako inspiracja dla nowoczesnego patriotyzmu*, „Guliwer” 2018, R. XXVIII, nr 3, s. 7–11.
- Opoczyńska H., *Filmografia*, [w:] *Historia filmu polskiego*, red. J. Toeplitz, współpraca H. Opoczyńska, S. Ozimek, t. IV (1957–1961), Warszawa 1980, s. 423–466.
- Ozimek S., *Od wojny w dzień powszedni*, [w:] *Historia filmu polskiego*, red. J. Toeplitz, współpraca H. Opoczyńska, S. Ozimek, t. IV (1957–1961), Warszawa 1980, s. 129–198.
- Pazyra S., *Z dziejów książki polskiej w czasie drugiej wojny światowej*, Warszawa 1970.
- Skotnicka G., *Barwy przeszłości. O powieściach historycznych dla dzieci i młodzieży 1939–1989*, Gdańsk 2008.
- Skotnicka G., *Dzieje piórem malowane. O powieściach historycznych dla dzieci i młodzieży z okresu Młodej Polski i dwudziestolecia międzywojennego*, Gdańsk 1987.
- Skotnicka G., *Pozytywistyczne powieści z dziejów narodu dla dzieci i młodzieży*, Gdańsk 1974.
- Skotnicka G., *Tradycje narodowo-kulturowe w polskiej powieści historycznej dla dzieci i młodzieży*, [w:] *Tradycje narodowo-kulturowe w literaturze dla dzieci i młodzieży. Materiały z sesji Jachranka, 30 XI – 2 XII 1994 r.*, Warszawa 1996, s. 41–50.

- Skrobiszewska H., *Antonina Domańska 1853–1917*, [w:] *Literatura okresu Młodej Polski*, t. III, red. K. Wyka, A. Hutnikiewicz, M. Puchalska, Kraków 1973, s. 611–612.
- Uljasz A., *Edukacja czy propaganda? Tematyka historyczna w twórczości Wandy Żółkiewskiej*, [w:] *O etosie książki. Studia z dziejów bibliotek i kultury czytelnicy*, red. T. Wilkoń, Katowice 2017, s. 743–756.
- W.P. [W. Piątek], *Historia żółtej cizemki*, [w:] *Leksykon polskich filmów fabularnych*, red. J. Słodowski, Warszawa 1997, s. 236–237.

NETOGRAFIA

- Forum filmu S. Chęcińskiego *Historia żółtej cizemki* z 1961 r. na portalu internetowym filmweb.pl, <https://www.filmweb.pl/film/Historia+%C5%BC%C3%B3%C5%82tej+ci%C5%BCemki-1961-6169/discussion> (dostęp: 30 VII 2019).
- Forum serialu telewizyjnego G. Warchoła *Paziowie* z 1989 r. na portalu internetowym filmweb.pl, <https://www.filmweb.pl/serial/Paziowie-1989-8585/discussion/Fajny+serial+....,316792> (dostęp: 30 VII 2019).
- Opis kariery zawodowej aktorki D. Przesmyckiej, <http://www.e-teatr.pl/pl/osoby/10612,karierazawod.html#start> (dostęp: 30 VII 2019).
- Opis kasety VHS z filmem S. Chęcińskiego *Historia żółtej cizemki* z 1961 r. w bibliotecznym katalogu komputerowym, <https://www.lodz-pbw.sowa.pl/sowacgi.php?KatID=0&typ=record&001=ELPK11185809> (dostęp: 30 VII 2019) (katalog komputerowy Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. prof. Tadeusza Kotarbińskiego w Łodzi).
- Opis realizacji sztuki teatralnej H. Skrobiszewskiej i W. Żółkiewskiej *Złote ręce* według *Historii żółtej cizemki* A. Domańskiej (Teatr Klasyczny w Warszawie, 1960 r.) na portalu internetowym teatr.pl, <http://www.e-teatr.pl/pl/realizacje/29598,szczegoly.html> (dostęp: 30 VII 2019).
- Opis serialu telewizyjnego G. Warchoła *Paziowie* z 1989 r. na portalu internetowym filmpolski.pl, <http://filmpolski.pl/fp/index.php?film=126025> (dostęp: 30 VII 2019).
- Opis serialu telewizyjnego G. Warchoła *Paziowie* z 1989 r. na portalu internetowym filmweb.pl, <https://www.filmweb.pl/serial/Paziowie-1989-8585> (dostęp: 30 VII 2019).
- Opis serialu telewizyjnego G. Warchoła *Paziowie* z 1989 r. na portalu internetowym filmweb.pl – wersja skrócona, <https://www.filmweb.pl/search?q=paziowie%201989> (dostęp: 30 VII 2019).
- Opisy filmu S. Chęcińskiego *Historia żółtej cizemki* z 1961 r. na portalu internetowym filmpolski.pl, <http://filmpolski.pl/fp/index.php?film=122186> (dostęp: 29 VII 2019); <https://www.filmweb.pl/film/Historia+%C5%BC%C3%B3%C5%82tej+ci%C5%BCemki-1961-61> (dostęp: 29 VII 2019); <https://www.filmweb.pl/films/search?q=historia+%C5%BC%C3%B3%C5%82tej+ci%C5%BCemki> (dostęp: 30 VII 2019) (wersja skrócona).
- Opisy płyty DVD z filmem S. Chęcińskiego *Historia żółtej cizemki* z 1961 r. w bibliotecznych katalogach komputerowych, <http://opac.mbp.lublin.pl/cgi-bin/>

- wspd_cgi.sh/wo2_opbib.p?ID1=HNNIKHLMQMGNFGLLRNM&ln=pl&R-ODZAJ=70&ID=28280&widok=169&N1=W2354584&N2=1&N3=169&N4=70&srt=t00 (dostęp: 30 VII 2019) (katalog komputerowy Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie); <http://87.246.214.7/cgibin/makwww.exe?BM=05&IM=02&WI=HISTORIAboxlTEJbCixEMKI&NU=01&DD=2> (dostęp: 30 VII 2019) (katalog komputerowy Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Komisji Edukacji Narodowej w Lublinie); <http://katalog.pbw.gda.pl:8080/lib/item?id=chamo:227572&fromLocationLink=false&theme=PBWG> (dostęp: 30 VII 2019) (katalog komputerowy Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Gdańskiej Macierzy Szkolnej w Gdańsku); <https://kielce-pbw.sowa.pl/sowacgi.php?KatID=0&typ=record&001=TPED17257336> (dostęp: 30 VII 2019) (katalog komputerowy Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Kielcach).
- Opisy realizacji teatralnych sztuki S. Jastrzębskiego *Żółta cizemka* według *Historii żółtej cizemki* A. Domańskiej na portalu internetowym e-teatr.pl: <http://www.e-teatr.pl/pl/realizacje/18456,szczegoly.html> (dostęp: 30 VII 2019) (Teatr Rozmaitości w Krakowie, 1972 r.), <http://www.e-teatr.pl/pl/realizacje/18457,szczegoly.html> (dostęp: 30 VII 2019) (Teatr Polski w Bielsku-Białej-Cieszynie, 1985 r.), <http://www.e-teatr.pl/pl/realizacje/38305,szczegoly.html> (dostęp: 30 VII 2019) (Scena Polska w Czeskim Cieszynie – 2006 r.).
- Portal internetowy allegro.pl, <https://archiwum.allegro.pl/oferta/wyprzedaz-film-dvd-historia-zoltej-cizemki-i1491364936.html> (dostęp: 30 VII 2019) (informacja o sprzedaniu 4 III 2011 płyty DVD z *Historią żółtej cizemki*).
- Portal internetowy biblionetka.pl – wypowiedzi internautów nt. powieści A. Domańskiej *Historia żółtej cizemki*, <https://www.biblionetka.pl/art.aspx?id=27289> (dostęp: 30 VII 2019); <https://www.biblionetka.pl/art.aspx?id=877517> (dostęp: 30 VII 2019); <https://www.biblionetka.pl/book.aspx?id=5096> (dostęp: 30 VII 2019); wypowiedzi internautów nt. powieści A. Domańskiej *Paziowie króla Zygmunta*, <https://www.biblionetka.pl/book.aspx?id=7900&mode=bookshare#schowek> (dostęp: 30 VII 2019).
- Portal internetowy cda.pl – nagranie odcinka 1 serialu telewizyjnego G. Warchoła *Paziowie* z 1989 r. z emisji na kanale telewizyjnym TVP Kultura, <https://www.cda.pl/video/137719353> (dostęp: 5 VII 2018).
- Portal internetowy granice.pl – Wszystko o literaturze – wypowiedzi internautów o powieści A. Domańskiej *Historia żółtej cizemki*, <https://www.granice.pl/ksiazka/historia-zoltej-cizemki-ksiazka-audio/1547> (dostęp: 30 VII 2019); wypowiedzi internautów na temat powieści A. Domańskiej *Paziowie króla Zygmunta*, <https://www.granice.pl/ksiazka/paziowie-krola-zygmunta/185591> (dostęp: 30 VII 2019), <https://www.granice.pl/ksiazka/paziowie-krola-zygmunta/219454> (dostęp: 30 VII 2019), <https://www.granice.pl/ksiazka/paziowie-krola-zygmunta-ksiazka-audio-cd-mp3/271153> (dostęp: 30 VII 2019).
- Portal internetowy lubimyczytac.pl – wypowiedzi internautów na temat powieści A. Domańskiej *Historia żółtej cizemki*, <http://lubimyczytac.pl/ksiazka/91959/historia-zoltej-cizemki> (dostęp: 30 VII 2019); wypowiedzi internautów nt. powieści A. Domańskiej *Paziowie króla Zygmunta*, <http://lubimyczytac.pl/ksiazka/4801961/paziowie-krola-zygmunta> (dostęp: 30 VII 2019).

Portal internetowy szukamksiążki. <https://www.granice.pl/ksiazka/paziowie-krola-zygmuntahistoria-zoltej-cizemkikrysia-bezimienna-ksiazka-audio-3cd-mp3/271159pl> – opisy płyty DVD z filmem S. Chęcińskiego *Historia żółtej cizemki* w bibliotecznych katalogach komputerowych https://szukamksiążki.pl/SkNewWeb/record_bibs/2375670?fromSearch=true&max=10&autor=Ch%c4%99ci%c5%84ski+Sylwester&sekcja=k&sekcja=b&sekcja=f&sekcja=w&sekcja=d&sekcja=s&sekcja=i&sekcja=g&sekcja=n&sekcja=e&order=accuracy (dostęp: 30 VII 2019).

Portal internetowy youtube.pl – nagrania audiobooków z tekstem powieści A. Domańskiej *Historia żółtej cizemki*, uzupełnione komentarzami przez internautów, <https://www.youtube.com/watch?v=DfhG9OVILlw> (dostęp: 1 VIII 2019); <https://www.youtube.com/watch?v=ou4rXlzd4rc> (dostęp: 1 VIII 2019); https://www.youtube.com/watch?v=bs5qA_ym1So (dostęp: 1 VIII 2019); <https://www.youtube.com/watch?v=xYNyZ8SVQYw> (dostęp: 1 VIII 2019); <https://www.youtube.com/watch?v=dJ0pEo1u34M> (dostęp: 1 VIII 2019).

Portal internetowy youtube.pl – nagrania emisji odcinków 2–4 serialu G. Warchoła *Paziowie* z 1989 r. polskiego kanału telewizyjnego TVP Kultura, <https://www.cda.pl/video/137719353> (dostęp: 5 VIII 2018) (odcinek 1); https://www.youtube.com/watch?v=V_HlrRaJDKs (dostęp: 30 VII 2019) (odcinek 2); https://www.youtube.com/watch?v=Oc8_uqwy4Gc (dostęp: 30 VII 2019) (odcinek 3); <https://www.youtube.com/watch?v=6myBQdodYM4> (dostęp: 30 VII 2019) (odcinek 4).

Wykaz dorobku S. Chęcińskiego, opublikowany na portalu filmpolski.pl, <http://filmpolski.pl/fp/index.php?osoba=11583> (dostęp: 29 VII 2019).

Wykaz lektur na rok szkolny 2017/2018, dostępny na www Szkoły Podstawowej im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Konopnicy pod Lublinem, <http://www.konopnica.edu.pl/index.php/nasza-szkola/wykaz-lektur> (dostęp: 6 VII 2018).

Wykaz lektur na rok szkolny 2018/2019, dostępny na www Szkoły Podstawowej nr 330 Z Oddziałami Integrycyjnymi im. Nauczycieli Tajnego Nauczania w Warszawie, <http://www.sp330.waw.pl/strona/dla-rodzicow-i-uczniow/wykaz-lektur.html> (dostęp: 26 VII 2019).

Wykaz ról teatralnych aktorki D. Przesmyckiej, <http://www.e-teatr.pl/pl/osoby/10612,karierateatr.html#start> (dostęp: 30 VII 2019).

ADRIAN ULJASZ
UNIVERSITY OD RZESZÓW

Historical novels of Antonina Domańska in literary, audiovisual, digital and theatrical forms

The Krakow writer Antonina Domańska (1853–1917) occupies a permanent place in the Polish cultural tradition as an author of literary works for children and youth, mainly historical novels. Her best known books are *Paziowie króla*

Zygmunta (1910) and *Historia żółtej cizemki* (1913). These novels were adapted, the first as Sylwester Chęciński's film (1961) and the second as television series of Grzegorz Warchoń (1989). Polish theaters also staged modifications to the *Historia żółtej cizemki*. The subject of the article is the image of Krakow in these novels as a key element of Domańska's historical and patriotic education. The second research issue is the film, television and theatre reception of the writer's two works.

Keywords: Antonina Domańska (1853–1917), historical novel for children, history of Polish film after 1945; history of Polish theater after 1945.